LEHÇEDİZ

SÖZ VARLIĞI ARMAĞANI II

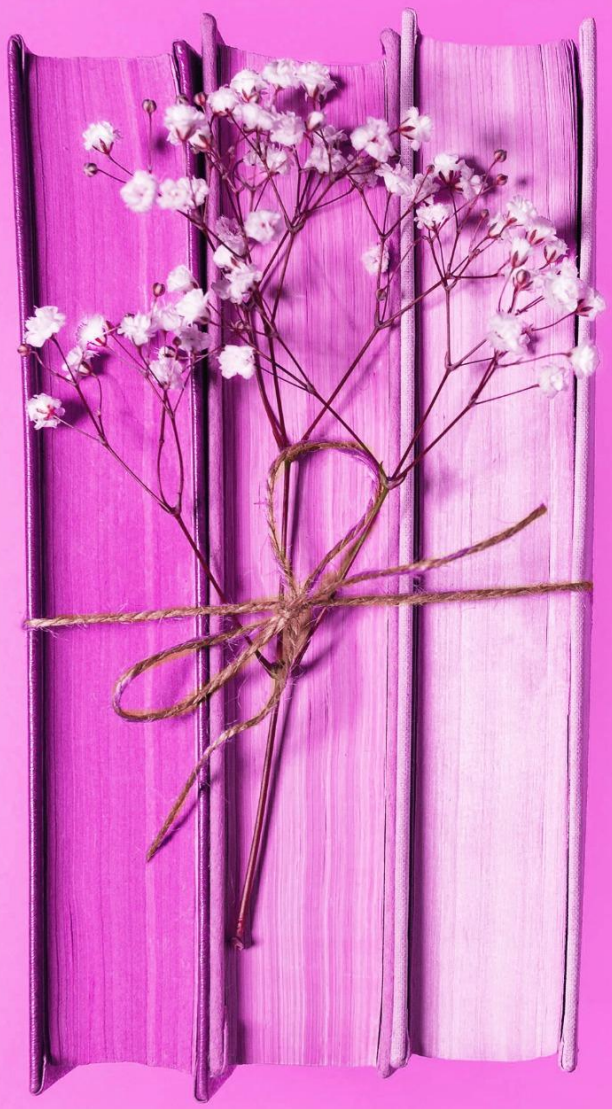

Editör
İsmail Hakkı AKSOYAK

EFEAKADEMİ YAYINLARI

LEHÇEDİZ
SÖZ VARLIĞI ARMAĞANI
II

Editör
Prof. Dr. İsmail Hakkı AKSOYAK

EFEAKADEMİ YAYINLARI

LEHÇEDİZ SÖZ VARLIĞI ARMAĞANI II

Editör: İsmail Hakkı AKSOYAK ORCID (0000-0003-4834-5254)

E-ISBN 978-625-5490-38-4
DOI https://doi.org/10.59617/efepub2026570
1. Baskı Ekim 2026

Bu eserin; yayın, satış ve kopyalama hakları EFE AKADEMİ'ye aittir.

Kütüphane Kartı

LEHÇEDİZ SÖZ VARLIĞI ARMAĞANI II
AKSOYAK, İsmail Hakkı
567 s., Kaynakça var. Dizin yok
Türü: Özgün Bilimsel Kitap
Anahtar Kelimeler:
1. Lehçediz, 2. Klasik Türk Edebiyatı, 3. Veritabanı, 4. Ayrıntılı İndeks, 5. Sözlük

Dizgi / Design	İsa Burak GÜNGÖR (burakgungor@efeakademi.com)
Kapak Tasarım / Cover Design	Gamze DUMLU (gamzedumlu.2710@gmail.com)
Sertifika No / Certificate No	49168
Matbaa Sertifika No / Printing Certificate No	47479
Efe Akademik Yayıncılık / Efe Akademik Publishing	Cağaloğlu Yokuşu Cemal Nadir Sokak Büyük Milas Han No: 24/125 Fatih/ İSTANBUL 0212 520 52 00 - www.efeakademi.com
Vadi Grafik Matbaa Adres: / Printing Adress:	Vadi Grafik Tasarım ve Reklamcılık Ltd. Şti. İvedik Org. San. 1420. Cad. No: 58/1 Yenimahalle/ANKARA 0312 395 85 71

HAKEMLER

Prof. Dr. İsmail Hakkı Aksoyak
Prof. Dr. İsrafil Babacan
Prof. Dr. Musa Balcı
Prof. Dr. Halil Çeltik
Prof. Dr. Ahmet Demirtaş
Prof. Dr. Gülay Durmaz
Prof. Dr. Akartürk Karahan
Prof. Dr. Mehmet Kırbıyık
Prof. Dr. Şevkiye Kazan Nas
Prof. Dr. Nazmi Özerol
Prof. Dr. Bahir Selçuk
Prof. Dr. Aysun Sungurhan
Prof. Dr. Hakan Taş
Doç. Dr. Mümine Çakır
Doç. Dr. Kamile Çetin
Doç. Dr. Kürşat Efe
Doç. Dr. Ümit Eker
Doç. Dr. Bilge Karga Göllü
Doç. Dr. Sibel Kocaer
Doç. Dr. Tolga Öntürk
Doç. Dr. Kenan Özçelik
Doç. Dr. Osman Türk
Doç. Dr. Mehmet Sait Yılter
Doç. Dr. Bilge Kaya Yiğit
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Altınova
Dr. Öğr. Üyesi Emre Arvas
Dr. Öğr. Üyesi Esra Beyhan
Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk Güler
Dr. Öğr. Üyesi Tümer Karaayak
Dr. Hicret Daşdemir
Dr. Evrim D. Eberdes
Dr. Hüseyin Kaba
Dr. Sercan Kadaş
Dr. Emine Sıdıka Toptaş

İÇİNDEKİLER

HAKEMLER 3

İÇİNDEKİLER 4

ÖN SÖZ 7

SALÂMÂN U ABSÂL MESNEVİSİNDEN HAREKETLE "YAYINI SUNMAK" DEYİMİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME 8
Hilal AKYÜZ

RÂMİZ'İN ÂDÂB-I ZURAFÂSI'NDA FARSÇA TAMLAMALARIN ÖZGÜNLÜĞÜ *(FARSÇA TAMLAMALARIN SAYISAL, YAPISAL VE ÜSLUP BAKIMINDAN İNCELENMESİ)* 12
Mertcan ALP

KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE KALEM KATMAK 19
Mehmet ALTINOVA

TUHFE-İ ŞÂHİDÎ'NİN GARABET SÖZLÜĞÜ: LUGÂT-I TÜRKİYYE 21
Üzeyir ASLAN

"SU GİBİ AKMAK" DEYİMİNİN DİVAN ŞİİRİNDEKİ MECAZ MACERASI 36
İsrafil BABACAN

NEF'Î'NİN *SİHÂM-I KAZÂ*'SINDA ÖLÜM ÖRTMECELERİ 45
Bahanur ÖZKAN BAHAR

KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE GAM VE DERT SÖZCÜKLERİNİN FİİLLER YOLUYLA SOMUTLAŞMASI 53
Kübra BATAR

21. YÜZYIL AZERBAYCAN EDEBİYATINDA KLASİK ŞİİR GELENEĞİNİN DEVAMI VE FAHREDDİN SALİM DİVANI 61
Parvana BAYRAM - Dilek KESİKTAŞ

KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE "EVLÂD"IN ANLAM DÜNYASI: DİJİTAL BEŞERÎ BİLİMLER PERSPEKTİFİNDEN BİR DEĞERLENDİRME 83
Esra BEYHAN

DÂNİŞÎ ALİ DEDE DÎVÂNI'NDAKİ MÛSİKÎ TERİMLERİ ve ANLAM ÇERÇEVELERİ 99
Asuman BIYIKLI

SERMET MUHTAR ALUS'UN İSTANBUL KAZAN BEN KEPÇE ESERİNDEKİ İKİLEMELERİN KÖKENİ 113
Eray BİLGE

AZERBAYCAN SAHASI TÜRK EDEBİYATINDA "DOLANIM BAŞINA" DEYİMİNİN KULLANIMI 135
Mümine ÇAKIR

ESKİ TÜRKÇEDEN GÜNÜMÜZE TÜRK ASKERÎ TERMİNOLOJİSİNDE ASKERLİK SÖZ VARLIĞI 143
Hicret DAŞDEMİR

"ÇILGIN" KELİMESİNİN ETİMOLOJİK VE SEMANTİK İNCELEMESİ 153
Mete Bülent DEGER

PINARHİSAR SÜTLÜCE (MANDIRA) KÖY AĞZI SÖZLÜK DENEMESİ 158
Selin Işık ORHUNTAŞ DENİZ

ŞEYHÎ DÎVÂNI'NDA "BU RESME" SÖYLEMİ 195
İ. Çetin DERDİYOK

TARİHÎ METİNLERDE DİZİN-SÖZLÜK HAZIRLAMA ÜZERİNE "EL" KELİMESİ ÖRNEĞİ 202
Ahmet Turan DOĞAN

AHMED-İ DÂ'Î'NİN "İTMEK DİLERSİN İTMEGİL" REDİFLİ GAZELLERİNDE MEVLÂNÂ ETKİSİ 213
Bilge KARGA GÖLLÜ

DİVAN ŞAİRİNİN BİR DEĞİL, İKİ DEĞİL, YEDİ DEĞİL, BİN BAŞLI EJDERHASI 229
Zehra GÖRE

KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE "RAKİP" BAĞLAMINDA SIRA DIŞI BİR ZÂHİD TİPİ 244
Hatice GÜLPINAR

LEHÇEDİZ VERİ TABANINDAKİ ESKİ TÜRK YAZITLARI İLE İLGİLİ VERİLER ÜZERİNE BİR İNCELEME 269
Emine GÜRBÜZ

KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE CENNET TEMALI ÂYET İKTİBASLARI 292
Necati İŞLER

GAZELLERDE FERHÂD'A YÖNELİK ELEŞTİREL YAKLAŞIMLAR VE ÜSTÜNLÜK İDDİALARI 302
Murat KEKLİK

BAĞLAMLI DİZİN VE İŞLEVSEL SÖZLÜK ÇALIŞMALARINDA VERİ YÖNETİMİ VE DENETİM SÜRECİ: CEM SULTAN DÎVÂNI ÖRNEĞİ 312
Levent KORKMAZ

"EMİŞ KARIŞ" İKİLEMESİNİN KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA KULLANIMI 322
Emel ÖZALP

TÜRK ROMANINDA KADIN GİYİM KUŞAMININ TOPLUMSAL VE KÜLTÜREL GÖRÜNÜMLERİ 329
Öznur ÖZDARICI

FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ'NİN *SÜLEYMÂN-NÂME-İ KEBÎR*'İNDE ÇOK KATMANLI AHENK YAPISI: 78. CİLT ÖRNEĞİ 345
Bahir SELÇUK - Esma SAYLAN

ŞİİRDEN SÖZLÜĞE SÖZLÜKTEN KAVRAMA: BİR HALK OZANI OLARAK VEYSEL'İN KAVRAMSAL HARİTASI 361
Ceren SELVİ - Büşra KAHRAMAN DİLLİCE - Tuğba ÖDEV

NAZİRE GELENEĞİNDEN YAPAY ZEKÂYA: METİNLER ARASILIK BAĞLAMINDA BİR DEĞERLENDİRME 380
Fırat SEVİNÇ

KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA "ÂB U TÂB" TABİRİNİN ANLAM DÜNYASI 390
Aysun SUNGURHAN

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ALANINDA ÜRETİLEN DİJİTAL ÇALIŞMALAR VE ALANA ÖNERİLER 409
Ayşe TARHAN

BAĞDATLI RÛHÎ'DE "BİZ" REDİFLİ GAZELLER 420
Yusuf Can TIRAŞ

LEHÇEDİZ VE ŞİİR MECMUALARININ NAZİRE AĞLARININ TESPİTİNDEKİ KATKISI: "ÜSTİNDEDÜR" REDİFLİ GAZELLER ÖRNEĞİ 435
Emine Sıdıka TOPTAŞ

İKTİBAS SANATI BAĞLAMINDA KARABAĞLI HAMZA NİGÂRÎ DİVANI'NDAKİ ÂYETLER, HADİSLER ve DİĞER ARAPÇA İFADELER 447
Selami TURAN - Kamile ÇETİN

CEMŞÎD Ü HURŞÎD MESNEVİSİNDE MISRA, BEYİT TEKRARLARI VE TEF'İLE PERMÜTASYONLARI 479
Ahmet USLU

KÂMÎ DİVANI'NDA YER ALAN GENİŞLETİLMİŞ TAMLAMALAR: ANLAMLANDIRMA VE HİNT ÜSLÛBU ETKİSİ 515
Sevda Çilem AYAR VARGÜN

KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE "KEBÛTER" İMGESİNİN ESTETİK DÖNÜŞÜMÜ 523
İlyas YAZAR

VAR MIDIR BÖYLE KÜRK İÇİNDE MELEK: KLASİK EDEBİYATTA KEDİ 538
Fatma BÜYÜKKARCI YILMAZ

MUTASAVVIF ŞAİR NAKŞÎ'NİN HAKİKAT ANLAYIŞI 548
Sait YILTER

ERZİNCANLI VİSÂLÎ DÎVÂNI'NDAKİ FARSÇA TAMLAMALAR ÜZERİNE 560
Mertcan ALP

TUHFE-İ ŞÂHİDÎ'NİN GARABET SÖZLÜĞÜ: LUGÂT-I TÜRKİYYE

Üzeyir ASLAN[1]

Giriş

Muğlalı İbrahim Şâhidî Dede (ö. 1550)'nin tanınmış eserlerinden biri Mevlana (ö. 1273)'nın *Mesnevi*'nin anlaşılması maksadıyla hazırladığı *Tuhfe*'sidir. Eser, Farsça-Türkçe bir sözlük olarak 1514'te telif edilmiştir. Temelde mesnevi nazım biçimiyle ve her bölümü farklı vezinlerle kaleme alınmış olan *Tuhfe* çok sevilmiş, üzerine birçok şerh ve nazire yazılmıştır. Eserin Arapça ve Rumcaya tercüme edildiği bilinmektedir (Çıban, 2010; Tan, 2020). Eser tez olarak hazırlanmış (İmamoğlu, 1993) ve bu çalışma daha sonra kitaba dönüşmüştür (İmamoğlu, 2005).

Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Kemankeş Bölümü 649 numarada kayıtlı mecmuanın 1^{b}-10^{b} varakları arasında *Tuhfe-i Şâhidî*'deki "garabet" kelimeleri izah eden bir sözlük bulunmaktadır. Garabet, fesahat terimlerindendir. "Kelimenin vahşi, yani alışılmışın dışında kullanılması, anlamının açık olmaması" şeklinde tanımlanmıştır; mesela; *ateş* sözcüğü yerine unutulmuş olan Türkçe *od*'un kullanılması; *âyîne* yerine Türkçe *gözgü*'nün, Arapça *secencel*'in kullanılması garabet meydana getirir (Ahmet Cevdet Paşa, 2016, s. 48). Giriş kısmında belirtildiği üzere *Tuhfe*'nin "şehrî lisânında musta'mel olmayan" kelimelerini ihtiva eden bu sözlüğün devrine göre garabet oluşturan kelimelerin derlenmesinden oluştuğu söylenebilir.

Sözlük 13 satır hâlinde, madde başı kelimeler kırmızıyla ve harekeli olarak talik hattıyla yazılmıştır. Madde başı kelimelerin çoğunluğu Türkçedir, az sayıdakiler ise Arapça ve Farsçadan alıntıdır. Sözlük kısa bir girişten sonra elif-bâ sırasına göre sıralanmış kelimelerin açıklanması, tamamının Farsça karşılıklarının verilmesi, bazen de Arapçalarının eklenmesi şeklinde tertip edilmiştir. Sözlüğün adı, müellifi ve telif tarihi belli değildir. Aynı mecmuanın 10^{b}-21^{a} vr.ları arasında Türk aruzu (Ekici, 2025), 21^{b}-48^{a} arasında Arap ve Fars aruzu, 48^{b}-71^{b} arasında beyan ve 72^{b}-82^{b} arasında kafiye konulu risaleler yer almaktadır.

Bu çalışmada sözlük tanıtılmış, madde başı kelimelerle ilgili değerlendirmeler yapılmış, yazma metin çeviri yazıya aktarılmış ve madde başı kelimeleri içeren bir dizin oluşturulmuştur.

Sözlük Hakkında

Eser kısa bir girişle başlar. Burada "Merḥûm u maġfûrun leh Şâhidî *ḳuddise sirruhu ʾl-ʿazîz* ḥażretlerinüñ *Tuḥfe*'sinde şehrî lisânında müstaʿmel olmayan luġât-ı Türkiyyeleridür ki tertîb-i ḥurûf üzre îrâd olunup îżâḥ u beyân olundı." (01^{b}/02-04) denilerek sözlüğün *Tuhfe-i Şâhidî*'deki artık unutulmuş, İstanbul Türkçesinde kullanılmayan kelimelerin açıklanması amacıyla hazırlandığı ifade edilmektedir.

Sözlükte madde başı 221 kelime vardır; bunların çoğunluğu Türkçe, geriye kalanları Arapça ve Farsçadır. Bir kısmı tek başına, bir kısmı Türkçe kelimelerle tamlama oluşturan madde başı alıntı kelimeler şunlardır:

ʿarbede (< Ar.) 07^{b}/03, biryân (< F.) 04^{b}/03, câm (< F.) 04^{b}/10, çardaḳ (< F. çâr-tâḳ) 05^{b}/11, çenber (< F.) 05^{b}/02, erc (< F.) 01^{b}/05, faḳ (< Ar. faḫḫ) 07^{b}/07, ġalebe (< Ar.) 07^{b}/05, gür-ḫâne (< F.) 08^{b}/07, güz (< F. kûz) 08^{b}/13, heẕl (< Ar.) 09^{b}/10, ḫor (< F.) 05^{b}/01, jîve (< F.) 06^{b}/02, ḳafâ (< Ar.) 08^{b}/05, kendirik (< F. kendûrî) 09^{b}/11, ḳîr (< Ar.) 08^{b}/02, kirâ (< Ar.) 09^{b}/07, ḳumâş (< Ar.) 02^{b}/01, merdümek (< F.) 09^{b}/01, meṣel (< Ar.) 09^{b}/13, mühre (< F.) 09^{b}/04, nâḳır (< Ar. nâḳûr) 09^{b}/06, nigende (< F.) 09^{b}/07, pâlân (< F.) 04^{b}/09, semer (< Ar.) 06^{b}/07, sîlî (< F.) 06^{b}/02, simâṭ (< Ar.) 06^{b}/08, şalaḳ (< F. şâlhenk), 06^{b}/10, şâm (< Ar.) 06^{b}/07, şûre (< F.) 06^{b}/08, terece (< F. derîçe) 04^{b}/02, zâc (< Ar.) 06^{b}/05, zelaḳ (< Ar.) 06^{b}/03.

Madde başı kelimeler harekelendiğinden bazı kelimelerin ağızlardaki biçimiyle verildiği görülmektedir:

baġaltaḳ < baġltaḳ 04^{b}/04, bard < bart ~ bört 03^{b}/09, câbilûs < câblûs 10^{b}/08, çerbek < çurbek 09^{b}/11, diriz < derz 10^{b}/10, divâl < duvâl 07^{b}/02, egendü < egindü 03^{b}/11, faḳ < faḫḫ 07^{b}/07, ġalmelic <

[1] Prof. Dr., Marmara Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, uaslan@marmara.edu.tr; https://orcid.org/0000-0002-8478-4580

ġılmic ~ ġılmilīc 08^{b}/04, gevzen < gevezn 07^{b}/04, güz < kūz 08^{b}/13, ḫavīd < ḫ^{v}īd 08^{a}/01, ḥīre < hīre 08^{a}/05, idend < idind 07^{b}/01, kendirik < kendūrī 09^{b}/11, kic < gic 09^{b}/04, king < keng 09^{b}/07, ḳulaŋ < ḳuluŋ 03^{b}/05, maṣlaḳ < maṣlıḳ 09^{b}/03, nāḳır < nāḳūr 09^{b}/06, pestū < bestū 08^{b}/11, pūzine < pūdine 10^{b}/07, püş < peş 10^{b}/02, seksek < süksük 09^{b}/12, şalaḳ < şālhenk 06^{b}/10, terece < derīçe 04^{b}/02, yigin < yegin 10^{b}/03.

Sözlük, daha önce tespit edilmiş bazı kelimelerin yeni anlamlarını vermektedir:

çenber (< F.) "söğüt ve ılgın dallarından yapılan, yuvarlak nesne, kar çok yağdığında ayağa bağlanır, onunla yürünür" 05^{b}/02, ḳaḳırdaḳ "kurumuş ve kavrulmuş nesne" 08^{b}/07, ḳaramuḳ "ekin içinde biten, sarı çiçekli, siyah tohumlu bir ot" 08^{b}/09, merdümek (< F.) "karabörülce" 09^{b}/01, mühre (< F.) "duvar malası" 09^{b}/04, ṣırça "topraktan yapılmış çanak" 06^{b}/11, şalaḳ (< F.) "eski çul, şal gibi kıyafet" 06^{b}/10, yigin "yürekli, cüretli" 10^{b}/03, virim "borç" 09^{b}/09, yörüci "pezevenk, kodoş kadın" 10^{b}/07, ṭarılġanmaḳ "kuşağı sıkmak, bir yere kısılmak" 07^{b}/01, yoş "donuk kimse" 09^{b}/11, yön yöş "varlık, zenginlik" 10^{b}/04.

Bazı kelimelerin anlamı ise ilk defa bu sözlükte veriliyor görünmektedir, bunlar:

büglemek "at ve katır gibi hayvanların sıçrayıp oynaması" 04^{b}/10, çamış "dikbaşlı, serkeş hayvan" 05^{b}/06, çekik "alaca kuş" 04^{b}/12, figer "kadınların yüzlerine sürdüğü kızılca" 07^{b}/06, gerez "kartalmış oğlan" 09^{b}/06, gözemek "kıyafet deliğine dikilen dikiş" 08^{b}/12, güz "kambur" 08^{b}/13, işim "şalvar", 02^{b}/03, laḳ "eski çul, şal gibi kıyafet" 09^{b}/12, ḳoz çetüŋi "içi zor çıkan ceviz" 08^{b}/04, önegülik "inat" 01^{b}/08, öngülik "hile" 01^{b}/10, örken "örülmüş uzun ip" 02^{b}/02, senet "tekne gibi içi oyulmuş ağaç" 06^{b}/06, siŋildemek "it ve kurt gibi hayvanların uluyup sızlanması" 06^{b}/13, ṭutaldanmaḳ "acı ve sıkıntı çekmek" 07^{b}/03, uş ök "bayılmak" 02^{b}/09, ürpermek "ot bitmek" 03^{b}/13, yörüci "muhabbet tellalı, kodoş kadın" 10^{b}/07.

Sözlük yazarı *erc* kelimesi hakkında yanılmıştır. Şöyle diyor: "*erc* Türkīdür, Fārisīde *gergedān* didükleri cānverdür, zīrā *erc* lafẓı serc ḳāfiyesinde Fārisīde *ḳıymet ü zībāyī* ve *devlet ü miḳdār* maʿnāsınadur, *gergedān* maʿnāsına bulunmamışdur." (01^{b}/05-07). Kelime görebildiğimiz Türkçe sözlüklerde yer almamaktadır, ayrıca Steingass'ta "gergedan" anlamı verilmiştir (2005, s. 34).

Değerlendirme

Sözlük, giriş kısmında belirtildiği üzere *Tuhfe-i Şâhidî*'de "şehrî lisânında müsta'mel olmayan lugât-ı Türkiyye"yi yani İstanbul'da unutulmuş, konuşma ve yazı dilinde kullanılmayan "ölü" kelimeleri ihtiva etmektedir. Sözlükte madde başı kelimelerin çoğunluğu arkaik Türkçe kelimelerdir, Arapça ve Farsçadan Türkçeye geçmiş kelime sayısı daha azdır. Hem yukarıdaki ifadeden hem de madde başlarından alıntı olsun veya olmasın bütün kelimelerin döneminde Türkçe kabul edildiği anlaşılmaktadır. Alıntı kelimeler ses ve anlam yönüyle Türkçeleşmiş, konuşma diline girerek Türkçe olmuştur, denebilir. Sözlük arkaik kelimelerin bir kısmının yazı dilinde unutulsa bile anlam genişlemesine uğrayarak taşrada yaşamaya devam ettiğini göstermesi ve aynı zamanda dönem sözlüğü olması bakımından değerlidir.

Sözlükteki maddelerin çoğu *17. yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı* (Tulum, 2011)'nda yer almaktadır. Az sayıda madde başı kelime ise 18. ve 19. yy.da telif edilmiş birkaç eserde görülmektedir: *Aŋız* (Hanyalı Nûrî Divanı)*, bıldır* (Tuhfe-i Vehbî)*, eŋek* (Nâşid Divanı)*, mamı* (Nebzî Divanı)*, seme* (Rodosçuklu Fennî Divanı)*, semer* (Nahifî'nin Mesnevi Tercümesi) kelimeleri en geç 18. yy.a ait; *dirmek* (Kuddûsî Divanı)*, dürüş* (Ispartalı Mustafa Sabrî Divanı)*, hezl* (Keçecizade İzzet Divanı) kelimeleri ise 19. yy.a ait edebî metinlerde geçmektedir (Lehçediz). Buna göre sözlüğün 18. yy. ikinci yarısı veya 19. yy.da tertip edildiği tahmin edilebilir.

İncelediğimiz sözlüğün yer aldığı mecmuadaki diğer risalelere bakıldığında sözlüğü hazırlayanla ilgili olarak Arapçayı, Farsçayı ve bu dillerin edebiyatlarını; aruz, kafiye ve belagat konularını çok iyi bildiği söylenebilir. Buna göre hazırlayan bir müderris, Farsça öğreticisi veya bir Mevlevi ve *Mesnevi* okutucusu olabilir, yöre ağızlarına da hakim biri olmalıdır.

Madde başı kelimelerin harekelenmiş olması, onların ses bilgisi açısından doğru şekilde tespitini sağlamıştır.

Sonuç

Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Kemankeş Bölümü 649 numarada kayıtlı mecmuanın 1[b]-10[b] varakları arasında bulunan sözlük *Tuhfe-i Şâhidî'*deki unutulmuş Türkçe arkaik kelimelerle Türkçeleşmiş alıntı kelimeleri derlemektedir. Sözlükte madde başı 221 kelime olup bunların çoğunluğu Türkçedir. Az sayıdaki alıntı kelimeler ses ve anlam değişikliğine uğramış ve Türkçeleşmiştir. Sözlükteki bütün kelimeler Türkçe kabul edilmiştir. Sözlüğün adı, telif tarihi ve müellifi bilinmemektedir. Madde başı kelimelerin kullanım yaygınlığına bakıldığında sözlüğün 18. yy. ile 19. yy.larda derlendiği söylenebilir. Eser aynı zamanda bir ağız sözlüğüdür.

Metin[1]

[01[b]] 01. **Bi-smi ʾlláhi ʾr-raḥmáni ʾr-raḥīm**

02. Merḥūm u maġfūr[un] leh Şāhidī ḳuddise sirruhu ʾl-ʿazīz ḥażretlerinüŋ *Tuḥfe'*sinde

03. şehrī lisānında müstaʿmel olmayan luġāt-ı Türkiyyeleridür ki tertīb-i ḥurūf

04. üzre īrād olunup īżāḥ u beyān olundı.

05. **│Faşlu ʾl-Elif│ erc** Türkīdür,[2] Fārisīde *gergedān* didükleri cānverdür,

06. zīrā erc lafẓı *serc* ḳāfiyesinde Fārisīde *ḳıymet ü zībāyī* ve *devlet*

07. *ü miḳdār* maʿnāsınadur, gergedān maʿnāsına bulunmamışdur.[3] **in** yırtıcı

08. ḥayvānlaruŋ yatağına dirler, Fārisīde *künām* dirler. **önegülik** ʿArabīsi

09. meşhūrdur ki *lecc ü ʿināḍ itmek*dür, Fārisīde *sitīh, istīze, sitīz*

10. dirler. Bir daḫı **öngülik**[4] ḥīle vü mekr maʿnāsınadur ki Fārisīde *sigāliş*[5] dirler.

11. **ıŋranmaḳ** gümürdenmek ve gürülmek yaʿnī ḳatı āvāz itmek, Fārisīde

12. *be-ġurrīden*[6] dirler. **ışraġı** öteki ve öbiri dimek. Meşelā; ışraġı

13. gice dirler, dün gice degül öteki gice maʿnāsına. Fārisīde *perendūş*

[02[a]] 01. dirler. **uçmaḳ** ʿArabīsi meşhūrdur ki *cennet* dirler, Fārisīde *bihişt*

02. dirler. **örken** örülmiş uzun ipe dirler ki urġan gibi

03. uzun olur, Fārisīde *nevār* dirler. **işim** çifçiler gėydükleri şalvar ki

04. yüŋden olur, Fārisīde *rānīn* dirler. **üyez** üvez didükleri uva-

05. cıḳ siŋekdür, Fārisīde *ḫargez*[7] dirler. **ıḳlıḳ** oyu[n]cılar çalduḳları

06. sāz ki *kemānçe* dirler, Fārisīde ve ʿArabīde *rebāb* dirler. **od** Fārisīde

07. meşhūrdur ki *āteş* ve *āzer* daḫı dirler. **eŋek** çeŋe dimekdür,

08. Fārisīde *zenaḫdān* dirler. **ügi** puhu ḳuşı, Fārisīde *gūf*

09. dirler. **arış**, bez arışı, Fārisīde *tār* dirler. **arġaç**, bez arġacı,

10. Fārisīde *pūd* dėrler. **oba** çādır nevʿindendür, ḳapusı olur, Fārisīde

11. *devde*[8] dirler. **otcı** ot ṣatıcı ṭabīb dimekdür, Fārisīde *pizişk*

12. dirler. **iş** yoldaş u muṣāḥib dimekdür, Fārisīde hemdem

---

[1] Dipnotlardaki açıklamalarda bazı kısaltmalar kullanılmıştır: DS: Derleme Sözlüğü, TS: Tarama Sözlüğü (Türk Dil Kurumu Sözlükleri), YTS: Yeni Tarama Sözlüğü (Dilçin, 2013), Tez: İmamoğlu 1993; bk. Kaynakça.

[2] Türkçe sözlüklerde tespit edilemedi.

[3] Steingass "gergedan" anlamını vermektedir (2005, s. 34)

[4] *öngi* artık, çeşitli, başka, başka, farklı; *öng* renk, *önglüg* renkli (Caferoğlu, 2011, s. 151). Farsça *reng* hile, dolandırıcılık, sahtekârlık (Steingass, 2005, s. 588) ile anlam ilişkisi olmalıdır.

[5] *sigāliş* düşünce, tartışma, dava, münakaşa, düşmanlık, kötü söz söyleme (Steingass, 2005, s. 690). Bu kelimeyle ilişkili görünmüyor.

[6] *ġurrīden* olmalıdır (Steingass, 2005, s. 886)

[7] *ḫargez* eşek arısı, yaban arısı (Steingass, 2005, s. 456)

[8] *devde* daire şeklinde kulübeler, kabile, aile (Steingass, 2005, s. 542)

13. dirler. **iç ṭon yaḳası** tuman aġı, Fārisīde *nīfe*[9] dirler.

[02ᵇ] 01. **ev ḳumāşı** yaʿnī ev esbābı, metāʿu ʾl-beyt maʿnāsına, Fārisīde *ḫanūr*[10]

02. dirler. **oġrı** ḫırsız dimekdür, Fārisīde *düzd* dirler. **ütme**[11] buġday

03. ferk oldıġı vaḳt cemʿ idüp āteşüŋ yalıŋında ḳılçıġıŋ ütüp

04. ekl itdükleri tāze buġdaya dirler, Fārisīde *pīş-ḫūrd*[12] dirler.

05. **uyan** atıŋ aġzına urduḳları gem, Fārisīde *ligām*[13] dirler. **öyken**

06. aḳcigere dirler, Fārisīde *şüş* dirler. **ūca**[14] hemzenüŋ imālesi ile

07. uyluġuŋ ḳaba yirine dirler, Fārisīde *surūn* ve *surīn* dirler, ʿArapça *kefel*

08. dirler. **aġız**[15] inek ve ḳoyun misillü ḥayvānlar ṭoġurduḳda memelerinden

09. gelen süd ki birḳaç gün mütemādī olur, Fārisīde *füle*[16] dirler. **uş ök**[17]

10. ʿaḳluŋ verāsında bir ḥāletdür ki bayılmaḳ ve uġunmaḳ ile taʿbīr olınur,

11. Fārisīde *hūş* dirler. **aşşı** ḳazanç dimekdür, ʿArabīsi meşhūrdur ki *fāyide*

12. dirler, Fārisīde *sūd* dirler. **oynaş** nikāhsız seviş ʿavrat-vār,

13. Fārisīde *mūl* dirler. **emcek** meme dimekdür, Türkman luġatıdur, Fārisīde

[03ᵃ] 01. *pestān* dirler. **aŋıt** anḳıt didükleri ḳuş ki ṣayd iderler, Fārisīde

02. *surḫāb*[18] dirler. **ur** maʿrūf bir şişdür, insānda ve ġayrıda olur,

03. Fārisīde *dāmġūl* dirler. **iglü** ġamlu ve şikāyetlü dimekdür, Fārisīde

04. *müstemend*[19] dirler. **ılḳu** ḳısraḳ sürüsine dirler, baʿżı yirde ögrek,

05. ḫargele dirler, Fārisīde *sütūr*[20] dirler. **ışıḳ** tulġa didükleri demir naḳbe,

06. behādurlar ceng güninde geyerler, Fārisīde *ḫūd*[21] dirler. **oyuḳ** yollarda

07. nişān içün dikdükleri ṭaş ve aġaç, bustānda dikdükleri ṣūret-i

08. bī-rūḥ, Fārisīde *tendīse*[22] dirler. **ala** abraş dimekdür, Fārisīde *pīse*

09. dirler. **ülü** pay yaʿnī ḥiṣṣa vü naṣīb, Fārisīde *behredār* dirler. **aŋız** ekin

10. biçildikde yirde ḳalan ekin ṣabı, ḫozan daḫı dirler, Fārisīde *sipārī*

11. dirler. **egendü**[23] altun ve gümiş uvaġı ki egeden döküle, Fārisīde

12. *sāv* dirler. **erkeç**[24] keçinüŋ erkegine dirler, Fārisīde *nehāz* dirler.

13. **ürpermek**[25] ot bitmek dimekdür, Fārisīde *demīden* dirler.

[03ᵇ] 01. **irgürmek** yaʿnī irişdürmek, Fārisīde *resānīden* dirler. **ülker** yidi

02. yılduzdur ki bir yire müctemiʿdür, Fārisīde *pervīn* dirler, ʿArapça *süreyyā* dirler.

---

[9] *nīfe* pantolon kemeri veya kayışı (Steingass, 2005, s. 1443)
[10] *ḫanūr* tencere, tava, bıçak veya balta gibi ev eşyaları (Steingass, 2005, s. 478)
[11] *ütme* kabuğuyla birlikte alev içine atılarak pişirilmiş taze buğday ve nohut, firik (Dilçin, 2013, s. 237)
[12] *pīş-ḫūr* erken kahvaltı, kavrulmuş mısır veya farklı türlerde tahıllar, kavrulmuş ve eller arasında ezilmiş, olgunlaşmadan satılan mısır veya meyve (Steingass, 2005, s. 266)
[13] *ligām* eyer, dişli tasma (Steingass, 2005, s. 1128)
[14] *uca* oturak yeri, kıç, sağrı (Dilçin, 2013, s. 228)
[15] *aġız ~ aġuz* doğuran hayvanın ilk sütü (Dilçin, 2013, s. 17)
[16] *fele ~ felle* ekşi, kesilmiş süt (Steingass, 2005, s. 983)
[17] *uş ök* akıl, hatır, zihin (Dilçin, 2013, s. 178)
[18] *surḫāb* ḫarçāl olarak adlandırılan bir su kuşu (Steingass, 2005, s. 672)
[19] *müstmend* fakir, sefil, mutsuz, bahtsız, rahatsız (Steingass, 2005, s. 1233)
[20] *sütūr* yük hayvanı, sığır, katır, eşek (Steingass, 2005, s. 656)
[21] *ḫūd* kask (Steingass, 2005, s. 482)
[22] *tendīse* resim (Steingass, 2005, s. 328)
[23] YTS'de *egindü* (Dilçin, 2013, s. 90)
[24] *erkeç ~ irkeç* üç yaşını bitirmiş erkek keçi (Dilçin, 2013, s. 96)
[25] *ürpermek* pürçeklenmek (Ḫvārizmi, 2014, s. 198),Tulum'da *örpermek* "doğmak, kopmak, çıkmak, südur etmek, zuhur etmek, tulu etmek, tâli' olmak, sâdır olmak, zâhir olmak" anlamları veriliyor (2011, s. 1431).

03. **ulu ẖan** büyük pādişāh dimekdür, Fārisīde *key* dirler. **ögendire**
04. meses didükleri aġaçki anuŋla çiftçiler öküz sürerler, Fārisīde
05. *ġāv-şeng* dirler. **at ṭonı** yaʿnī at çuḳalı ve ḳulaŋ,[26] Fārisīde
06. *ber-güstüvān* dirler. **er şırası** ṣaff-ı ricāl dimekdür, Fārisīde *reste*
07. dirler. **ot** yaʿnī devā otı ki Fārisīde *dārū* dirler. **and** ʿArabīsi
08. meşhūrdur ki *yemīn ü ḳasem* dirler, Fārisīde *sevgend* dirler. **aylıḳ**
09. ʿulūfe dimekdür, Fārisīde *māh-gāne* dirler. **| Faṣlu ʾl-Bāʾ | bard baş**[27]
10. başda ve gövdede çıḳan sivilciler ve ṣulu çıbanlara dirler, ekser
11. oġlancuḳlarda olur, Fārisīde *rīş* dirler. **beleŋ** iki ṭaġun beynini
12. cemʿ iden yir, Fārisīde *girīve* dirler. **balçıḳ** çamur dimekdür, Fārisīde *gil*
13. dirler. **bıldır** geçen sene dimekdür, Fārisīde *pār* dirler. **başmaḳ** yaʿnī pābūc

[04ᵃ] 01. Fārisīde *kefş* dirler. **bıŋar** Fārisīde meşhūrdur, *çeşme* dirler. **bön**
02. ʿArabīsi meşhūrdur, *aḥmaḳ*dur, Türkīde oġuz dirler, Fārisīde
03. *kālīve* dirler. **biryān aşı** yaʿnī şol çorbadur ki biryan altında bişerler,
04. ekser buġdaydan olur, Fārisīde *gūdāb* dirler. **buŋamış** yaʿnī pek
05. ḳocamış, pīr, Fārisīde *fertūt* dirler. **biti** ʿArabīsi meşhūrdur ki
06. *mektūb* dirler, Fārisīde *nāme* dirler. **pusu** gizlenüp nesne gözedicek
07. yir, Fārisīde *kemīn* dirler. **bıçḳu** destere didükleri sāz āletindendür,
08. Fārisīde *erre* dirler. **pişi** yaġda bişürdükleri ẖamīr yaʿnī lālenḳa,
09. Fārisīde *lāleng* dirler. **pālān atı** seyis-ẖāne bārgīri, Fārisīde
10. *māẖcī* dirler. **büglemek**[28] at ve ḳatır misillü ẖayvānlaruŋ ṣıçrayup
11. oynamasına dirler, Fārisīde *sikīzīden* dirler. **beŋdeş** beŋzemiş
12. kimse, Fārisīde *hemtā* dirler, ʿArabca *miṣl* maʿnāsına. **pirebolı**[29] ḳarabolıdan
13. muḥarrefdür, bir ḳızılca yimişdür, yirler, Fārisīde *ṭaberẖūn* dirler. **burunduruḳ**

[04ᵇ] 01. yular dimekdür, Fārisīde *mehār* dirler. **börk** oġlancuḳlara geydürdükleri
02. terkli ḳavuḳ, Fārisīde *berṭale* dirler. **| Faṣlu ʾt-Tāʾ | terece** raf misillü
03. yüksek yire dirler, Fārisīde *derīçe* dirler. **tekele** şol ḳaftāndur ki
04. ḳoltuḳ altından iliklenür, ʿAcem libāsındandur, Fārisīde *baġaltāḳ*[30]
05. dirler. **terki** egerüŋ ard ẖānesi ki terki baġ u terki hegbesi dirler,
06. Fārisīde *fitrāk* dirler. **tor** aġ didükleri nesne ki ekser ṣayd-ı māhī
07. içündür, Fārisīde *tele* dirler. **tulḳuḳ** ṭulum ki üfürülmiş ola, Fārisīde
08. *jāle* dirler. **töre** ʿArabīsi meşhūrdur ki *ʿādet ü resm* dirler,
09. Fārisīde *āyīn* dirler. **| Faṣlu ʾl-Cīm | çalḳoyun** arḳası üzre
10. yatan kimse, Fārisīde *sitān* dirler. **cām** ʿArabīde boş ḳadeẖe
11. dirler, Fārisīde *piyāle* dirler. **çomaḳ** başı yumrı ṣopa ki ʿamūd
12. dirler, Fārisīde *laẖt* dirler. **çekik** bir alaca ḳuşdur ki ḳuyruġın
13. u başın oynadur, Fārisīde *cerz* dirler. **çıġıt** ʿavratlar çivid ile

[26] DS ve YTS'de *ḳuluŋ* (Dilçin, 2013, s. 160)
[27] YTS'de *bart ~ bört* (Dilçin, 2013, s. 37)
[28] TS'de *büklimek ~ büglimek* "bükülmek, kıvrılmak" anlamı verilmiştir; aynı yerde *bükmek* "hareket etmek, oynamak, raks etmek".
[29] Tulum'da (s. 1465) *pire otı* "siŋürlü yapraḳ, ağır otı, ḳızıl yaḳ(p?)raḳ, egrelti" olabilir.
[30] Steingass'ta *baġltāḳ* olarak verilmiştir.

[05ª] 01. yüzde itdükleri hilāl, ekser ʿArap ṭāyifesi iderler, Fārisīde *tāş* dirler.
02. **çil** bir nevʿ ḳuşdur, çil kekligi dirler, Fārisīde tīhū dirler. **çenber** sögüt
03. ve ılġın dallarından düzerler, bir müdevver nesnedür, ḳar çoḳ yaġanda
04. ayaḳlarına bağlarlar ve anuŋla yürürler, ḳara batmazlar, ekser avcılar ve yolcılar istiʿmāl
05. ider, Fārisīde *pā-çile* dirler. **çıyan** ḳırḳ ayaḳ didükleri ḥaşarāt-ı arżdandur,
06. Fārisīde *ṣad-pāye* dirler. **çamış**[31] başı sert ḥayvāndur ki rām olmaya, Fārisīde
07. *ser-keş* dirler. **çeç** ḫırmende olan buġday yıġınına dirler, Fārisīde *çāş* dirler.
08. **çaḳıl** ṭaşlıḳ yir, Fārisīde *senglāḫ* dirler. **çevre** ḥavālī vü aṭrāf maʿnāsına,
09. Fārisīde *pīrāmen* dirler. **çeri** ʿasker dimekdür, Fārisīde *sipāh ve sipeh*
10. dirler. **çeri başı** ser-ʿasker dimekdür, Fārisīde *sipehdār* u *sipeh-bud* dirler.
11. **çardaḳ** şehnişīn didükleridür, Fārisīde *vervāre* dirler. **çepel**
12. çirkin ve çisegen yaġırlıḳdan kināyedür, Fārisīde *feraḫc*
13. dirler. **| Faṣlu ʾl-Ḫāʾ | ḫaşıl** çulhalaruŋ iplik içün undan ve çirişden
[05ᵇ] 01. itdükleri bulamaç, Fārisīde *ehār* dirler. **ḫor** ḥaḳīr ve alçaḳ kimse, Fārisīde
02. *nebiz* dirler. **çıġrıḳ** çirkin dimekdür, Fārisīde *zişt* dirler. **| Faṣlu ʾd-Dāl |**
03. **dürmek** iki maʿnāya gelür: Evvelki; devşirüp uçların bir yire cemʿ
04. itmek, Fārisīde *nuverdīden* dirler, ʿArabca *leff* dirler. İkinci; ḳazımaḳ
05. ve yarup yırtmaḳ, Fārisīde *ber kenden* dirler, ʿArabca *ḥafr* dirler.
06. **düzülmiş** tamām olmış ve ṣūret bulmış dimekdür, Fārisīde
07. *perdāḫte* dirler. **dirmek** yaʿnī devşirmek, meselā; mīve devşirmek
08. ve yirden dökülen nesneyi[32] devşirmek, Fārisīde *be[r]-çīden* dirler. **dumrı**
09. ʿArabca *deff* dirler, dāyire dimekle maʿrūfdur. **duşaḳ** bir nevʿ köstek
10. dür ki ḥayvānuŋ ayaġına ururlar, sürüden çıḳup gitmemek içün,
11. Fārisīde *duşāḫa* dirler. **dölenmek** diŋlenmek ve ṣabr u ḳarār itmek,
12. Fārisīde *ārām* dirler. **dürüş** yaʿnī saʿy eyle ve çalış dimek,
13. Fārisīde *bi-kūş* dirler. **dölek** eşküni olmayup yap yap
[06ª] 01. ḥayvāna dirler, Fārisīde nerm-rev dirler. **dilim** ḳavun ve ḳarpuz dilimi, Fārisīde
02. kerc dirler. **| Faṣlu ʾz-Zāʾ | jīve** cıva didükleri nesne, Fārisīde *sīm-āb*
03. dirler, *jīve* daḫı Fārisīdür, ʿArabca *zībaḳ* dirler. **zalaḳ** ʿArabīdür, ayaḳ ḳaymaḳ
04. ve buz ḳaymaḳ dimekdür, Fārisīde *yaḫç* dirler. **zevle** şol aġaçdur ki
05. boyunduruġı öküzüŋ boynına anuŋla bağlarlar, Fārisīde *seme* dirler. **zāc** ḳara
06. boya didükleri, muʿarrebdür, Fārisīde *zāg* dirler. **| Faṣlu ʾs-Sīn |**
07. **süci** şarāb dimekdür, Fārisīde *bāde, mül, sīkī* dirler. **semer** ʿArabīde *ḳıṣṣa vü ḥikāyet*
08. maʿnāsına, Fārisīde *efsāne vü fesāne* dirler. **simāṭ** ʿArabīdür,
09. yemek ṣofrası dimekdür, Fārisīde ḫʷān dirler, imāle ile. **sizmek**
10. ʿArabīsi meşhūrdur, ẓann itmek dimekdür, Fārisīde *engāşten*
11. dirler. **seme** aḥmaḳ u nāḳıṣu ʾl-ʿaḳl dimekdür, Fārisīde *felīve, filve*
12. dirler. **sevi** ʿArabīsi meşhūrdur, *muḥabbet* dimekdür, Fārisīde
13. *mihr* dirler. **siŋildemek** it ve ḳurd misillü ḥayvānuŋ uluyup

[31] *çam* "dava, itiraz" (Caferoğlu, 2011, s. 59) ve *çamı* "gürültü patırtı" (Kâşgarî, 2019, s. 141) ile ilişkili olabilir. Tezde *çemiş*
[32] Yazmada *nesnei.* Hemze ile gösterilen akuzatifin y'li yazılması Türkçeye daha uygundur (Taş, 2015, s. 197).

[06ᵇ] 01. sızlamasına dirler, Fārisīde *zenūyīden* dirler. **sin** maşad daḫı dirler,
02. ʿArabīsi meşhūrdur ki *ḳabr u mezār* dirler, Fārisīde gūr dirler. **sīlī**
03. sille didükleri ki yüze ururlar, şaplama daḫı dirler, Fārisīde
04. *lars* dirler, ʿArabca *laṭme* dirler. **süŋük** kemik dimekdür, Fārisīde *üstüḫᵛān*
05. dirler. **süŋü** mızraḳ didükleri ālet-i ḥarb, Fārisīde *nīze* dirler.
06. **senet** tekne gibi içi oyılmış aġaç, Fārisīde nāve dirler. **| Faṣlu ʾṣ-Ṣīn |**
07. **şām aġacı** yaʿnī ʿArab diyārında iki aġaçdur, ikisin birbirine sürerler,
08. od ḥāṣıl olur, Fārisīde *merḫ* dirler. **şūre yir** *şūre* daḫı
09. Fārisīde çoraḳ yir ki anda ekin ve eyü otlar bitmez, ʿArabca *serāb* dirler,
10. Fārisīde daḫı müstaʿmeldür. **şalaḳ**[33] eski çul ve şāl gibi libāsa dirler,
11. Fārisīde *pelās* dirler. **| Faṣlu ʾṣ-Ṣād |** **ṣırça** toprakdan olan çanaḳ
12. Fārisīde *ābgīne* dirler. **ṣap** balta ve nacaḳ gibi nesnelerüŋ ṣapı,
13. Fārisīde *deste* dirler. **ṣaçaḳ** dest-māl ve ḳuşaḳ gibi nesnelerüŋ saçağı,
[07ᵃ] 01. Fārisīde *rīşe* dirler. **ṣaġış** ṣayı maʿnāsına, Fārisīde *idend*[34] dirler.
02. **ṣırım** öküz göninden ip gibi ince kesdükleri ḳayış, Fārisīde *divāl*[35]
03. dirler. **ṣındı** maḳaş dimekdür, Fārisīde *kāz* dirler. **ṣığın** geyik didükleri
04. ḥayvāndur ki Fārisīde *gevzen*[36] dirler. **ṣırıtmaḳ** gülümsemek, Fārisīde
05. *gümārīden* dirler. **ṣapan** içine ṭaş ḳoyup atduḳları ālet, Fārisīde
06. felāḫan dirler. **| Faṣlu ʾṭ-Ṭāʾ |** **ṭıġan** şol tāvādur ki ṭancire gibi olur,
07. içinde ṭaʿām pişirürler, ekser yoncılar istiʿmāl iderler, Fārisīde *tābe* dirler.
08. **ṭamar** ṭamlar dimekdür, yaġmur ṭamlası gibi, Fārisīde *mī-çeked* dirler. **ṭıynaḳ** ṭırnaḳ
09. dimekdür, Türkman luġatıdur, Fārisīde *sünb* ve *sümm* dirler. **ṭanmaḳ**
10. danışmaḳ dimekdür, Fārisīde *pürsīden* dirler. **ṭamu** ʿArabīsi meşhūrdur ki
11. *cehennem* dirler, Fārisīde *dūzaḫ* dirler. **ṭanıḳ** ʿArabīsi meşhūrdur ki *şāhid*
12. dirler, Fārisīde güvāh dirler. **ṭayınmaḳ** sürçmek yaʿnī ayaḳ ḳaymaḳ, Fārisīde
13. *laġzīden* dirler. **ṭon** geysi, her ne olursa, Fārisīde *cāme* dirler.
[07ᵇ] 01. **ṭaŋ** ʿArabīsi meşhūrdur ki ṣabāḥ dirler, Fārisīde *bām* dirler. **ṭarılġanmaḳ**
02. yaʿnī ḳuşaġı pek çekmek ve bir yire ḳışılmaḳ, Fārisīde *terencīden* dirler.
03. **ṭutaldanmaḳ** Fārisīde *bemenkīden* dirler. **| Faṣlu ʾl-ʿAyn |** ʿ**arbede** ʿArabīde
04. Türkīde daḫı müstaʿmeldür, ceng ü cidāl itmege dirler, Fārisīde *uştulum*[37]
05. dirler. **| Faṣlu ʾl-Ġayn |** **ġalebe** ḳalebe dimekdür, keşretden kināyedür, Fārisīde *enbūh*
06. dirler. **| Faṣlu ʾl-Fāʾ |** **figer** ḳızılca ki ʿavratlar yüzlerine sürerler, Fārisīde
07. *gülgūne* dirler. **faḳ**[38] ḳıldan olmayan duzaḳ, Fārisīde *tele* dirler.
08. **| Faṣlu ʾl-Ḳāf |** **ḳopuz** maʿrūf bir sāzdur, Fārisīde *barbuṭ* dirler.
09. **ḳavuḳ** sidik ḳabı dimekdür, Fārisīde *ābdān* dirler. **ḳalı** ḫalı
10. dimekdür, minder gibi olur, ocaḳ başına döşerler, Fārisīde *pister* dirler.

[33] Tulum'da *şālhenk* sözcüğüyle ilişkili olabilir (2011, s. 1636).
[34] Steingass'ta *idind*
[35] Steingass'ta *duvāl*
[36] Steingass'ta *gevezn*
[37] uştulum "zorla bir şey alma, gasp, 2. sertlik, haşinlik (Kanar, 2000, s. 88)
[38] faḳ < Ar. faḫḫ

11. **ḳışır** yaʿnī ḳarnında yüki olmayan dişi, Fārisīde *sütürven*
12. dirler. **ḳalpaḳ** başa geydükleri ḳalpaḳ, Fārisīde *gerzen*[39] dirler. **ḳaçı**[40]
13. bir acı yapraḳdur tere gibi yinür, Fārisīde *serm* dirler. **ḳaşıl** ḥaṣıl ki

[08ᵃ] 01. tāze baş bağlamış arpaya dirler, Fārisīde *ḫavīd*[41] dirler, vāv-ı resmī-le,
02. bīd vezninde, ʿavām taḥrīf idüp vāvı ḥareke ile oḳurlar. **ḳīr**
03. ʿArabīdür, Fārisīsi meşhūrdur ki *zift* dirler yaʿnī ḳara ṣaḳız dimekdür.
04. **ḳatıḳ** etmek ile bile yinilen nesne, her ne olursa, Fārisīde *nān-ḫūriş*
05. dirler. **ḳafā** ʿArabīdür, Türkīde daḫı meşhūrdur, eŋse dimekdür, Fārisīde *ḫīre*[42]
06. dirler, ḥā-yı mühmele ile. **ḳuş burnı** yaʿnī minḳār, Fārisīde *şend* dirler. **ḳazımaḳ**
07. yaʿnī tirāş itmek, Fārisīde *sütürden* dirler, ʿArabca *ḫalḳ* dirler. **ḳaḳırdaḳ** ḳurımış
08. ve ḳavrulmış nesne, Fārisīde *çezdere* dirler. **ḳıraŋ** Fārisīsi meşhūrdur ki
09. *kenār* dirler yaʿnī ṭaraf maʿnāsına. **ḳaramuḳ** bir otdur ki ekin içinde biter, ṣarı
10. çiçegi olur, siyāh toḫmı olur, Fārisīde *ḫav* dirler. **ḳoz** ʿArabīsi meşhūrdur ki
11. cevz dirler, Fārisīde *gevz* dirler. **ḳız** ḳıymetlü ve behālü dimekdür, Fārisīde
12. *girān* dirler. **ḳırnaḳ** cāriye dimekdür, Fārisīde *kenīzek* dirler. **ḳaravaş**
13. ḳulluḳcı ve ḫıdmetkār dimekdür, Fārisīde *berde* dirler. **ḳaşnı** ṣaḳız gibi

[08ᵇ] 01. bir nesnedür, ṭabībler istiʿmāl iderler, Fārisīde *engüjed* dirler. **ḳıġ** ḳoyun ve keçi
02. ve deve miṣillü ḥayvānlaruŋ tersine dirler, Fārisīde *püşk* dirler. **ḳıcıḳ** bir kimse
03. ḳoltuġı ve ṭabanı altı ḳaşurken ʿārıż olan ḥālet, Fārisīde
04. *ġalmelic*[43] dirler. **ḳoz çetüŋi** çetüŋ cevz ki içi çıkması ʿusretle ola,
05. Fārisīde *taḫkelūn* dirler. **ḳay** yaġmur-ilen ḳarışıḳ yil, Fārisīde
06. *bārendegīr* dirler. **| Faṣlu ʾl-Kāf |** **güneyik** meşhūr bir otdur, Fārisīde
07. *kāsnī* dirler, hindibā dirler. **gür-ḫāne** Fārisīdür, Türkīde daḫı müstaʿmeldür,
08. şol eve dirler ki içinde mezār olur, ʿArabca *daḫme* dirler, Fārisīde
09. daḫı müstaʿmeldür. **güni** ʿArabīsi meşhūr ki *ḫased* dirler, Fārisīde
10. *reşk* dirler. **küpeçik** küçük küp, ḳavanos gibi, Fārisīde
11. *pestū*[44] dirler. **geŋez** ḳolay dimekdür, Fārisīde *āsān* daḫı *zeb* dirler.
12. **gözemek** bir dürlü dikişdür, esbāb delindikde dikerler, Fārisīde *refū*
13. dirler. **güz** Türkīde müstaʿmeldür, ḳanbur dimekdür, Fārisīde *gūz-puşt*[45] dirler.

[09ᵃ] 01. **gömüldürük** Fārisīde meşhūrdur, *sīne-bend* daḫı *ber-bend* dirler.
02. **kesmik** ḫarmanda dügen ile dögülmeyüp bütün ḳalan buġday
03. başları, Fārisīde *kefe* dirler. **kilindir** ḳurşundan şarāb bardaġı ki
04. emzikli ola, Fārisīde *bülbüle* dirler. **kic**[46] kāhil ü baṭiyyu ʾl-ḥareke, Fārisīde
05. *ūyā* dirler, Türkīde daḫı müstaʿmeldür, fülān kimse ūyādur, dirler. **köz**
06. āteş ḳorı, Fārisīde *aḫker*, ʿArabca *renk*[47] dirler. **gerez** ḳartalmış oġlan,

[39] Steingass'ta "taç" anlamı verilmiştir.
[40] TS'de kıcı "tereye benzer bir ot, kekik; hardal tohumu"
[41] ḫ̬ʷīd
[42] *hīre* (Steingass, 2005, s. 1521) olmalı.
[43] Steingass'ta *ġılmic ~ ġılmilīc*
[44] Steingass'ta *bestū*
[45] Steingass'ta *kūz-puşt*
[46] YTS'de *giç giç* deyiminde geçer (Dilçin, 2013, s. 106).
[47] Arapça sözlüklerde tespit edilemedi.

07. Fārisīde *king*[48] dirler. **kirā** ücret, maʿrūfdur, Fārisīde *müzd* dirler. **geviş**
08. ekli mübāḥ olan ḥayvānlaruŋ gevişmesi, Fārisīde *nīş-ḫor* dirler. **güç**
09. cevr ü ẓulm dimekdür, Fārisīde *sitem* dirler. **kiler** zaḫīre kilārı, Fārisīde *perḫū*
10. dirler. **güye** güve didükleri ḳurd ki esbāb yir, Fārisīde *peyū* dirler.
11. **kendirik**[49] Etrāk istiʿmāl itdükleri yemek ṣofrası ki şāldan olur,
12. Fārisīde *kendūrī* dirler. **| Faṣlu ʾl-Lām | laḳ** şalaḳ maʿnāsına-
13. dur ki beyān olınmışdur. **| Faṣlu ʾl-Mīm | meşel** ʿArabīdür, Türkīde maṣal

[09[b]] 01. didükleri yaʿnī ḳıṣṣa vü ḥikāye, Fārisīde *fesāne* dirler. **merdümek** ḥubūbātdan-
02. dur, mercümek gibi nesnedür, ḳarabögürlice daḫı dirler, Fārisīde ve ʿArabīde *māş*
03. dirler. **maşlaḳ**[50] esrār didükleri, Fārisīde *beng* dirler, ʿArabca *ġubār* dirler.
04. **mühre** dīvār mühresi yaʿnī malā didükleri sıva āletidür, Fārisīde *vālādene*
05. dirler. **mamı** ebe didükleri ʿavrat, Fārisīde *pīş-yār* dirler. **| Faṣlu ʾn-Nūn |**
06. **nāḳır**[51] bir sāzdur, Fārisīde *çeng* dirler. **nite** nice dimekdür, Fārisīde
07. *çūn* dirler imāle ile, ʿArabīde *keyfe* dirler. **nigende**[52] derzīlerūŋ penbeli ḳaftānda
08. yol yol dikdükleri dikiş, Fārisīde *baḫye* dirler. **| Faṣlu ʾl-Vāv | virim**
09. ödek yaʿnī borc ki alımuŋ żıddıdur, Fārisīde *tāvān* dirler.
10. **| Faṣlu ʾl-Hāʾ | hezl** ʿArabīdür yaʿnī nüktelü söz söylemek, Fārisīde
11. *çerbek*[53] dirler. **| Faṣlu ʾl-Yāʾ | yoş** ṭonuḳ kimse, Fārisīde *ḫīre*
12. dirler. **yeligen** yaʿnī yelegen ṭavar, żıddı dölek, Fārisīde *seksek*[54]
13. dirler. **yavı** yitik nesne, Fārisīde *güm* dirler. **yayıḳ** yoġurt çalḳayup

[10[a]] 01. yaġın çıḳarduḳları ḳap ki aġaçdan ve tulumdan olur, Fārisīde *nehre* dirler.
02. **yad** yabancı kimse, Fārisīde *bīgāne* dirler. **yal** at yelesi, Fārisīde *püş*[55]
03. dirler. **yelim** ṭutḳal didükleri nesne, Fārisīde *sirīşim* dirler.
04. **yön yöş** intiẓām-ı ḥāl yaʿnī varlıḳdan kināyedür, meşelā ev tecemmülātı
05. ve sāyir ālāt u bisāṭı muntaẓam olan kimseye yön yöş ṣāḥibidür,
06. dirler, Fārisīde *sāmān* dirler. **yarpuz** yaban naʿnesi dimekle maʿrūfdur,
07. Fārisīde *pūzine*[56] dirler. **yaldanmaḳ** yaltaḳlanmaḳ yaʿnī dilkülenmek, Fārisīde
08. *cābilūs*[57] dirler, *tabaşbuş u temelluḳ* maʿnāsına. **yoḫsul** ʿArabīsi meşhūrdur ki
09. *faḳīr* dirler, Fārisīde *gedāy* dirler. **yalıŋ** āteş ʿalevi, Fārisīde *teƒ*
10. dirler. **yiv** derzīlerūŋ igne ile itdükleri çizgi, Fārisīde *diriz*[58] dirler.
11. **yay** yaz dimekdür, Fārisīde *tābistān* dirler. **yarar** iki maʿnāya gelür,
12. evvelki; geçkin ve yigrek dimekdür, Fārisīde *sere,* ʿArabca *rāyic* dirler.
13. İkinci; lāyıḳ maʿnāsına gelür ki Fārisīde *mī-sezed* dirler. **yaraḳlanmış**

---

[48] Steingass'ta *keng*
[49] Tulum'da *kenderek*
[50] YTS'de *maşlıḳ* (Dilçin, 2013, s. 165)
[51] nāḳır (< Ar.)
[52] nigende (< F.)
[53] Steingass'ta *çürbek*
[54] Steingass'ta *süksük*
[55] Steingass'ta *peş*
[56] Farsçada *pūdine* "yarpuz" (Şükün, 1984, s. 504)
[57] Steingass'ta *cāblūs*
[58] Steingass'ta *derz*

[10^{b}] 01. ḥāżır u müheyyā olmış dimekdür, Fārisīde *āmāde* dirler. **yurt itmek** yaġmā
02. vü ġāret içün il üzerine çapmaḳ, Fārisīde *türktāz* dirler. **yazıḳ**
03. ṣuç dimekdür, Fārisīde meşhūrdur, *günāh* dirler. **yigin**[59] yüreklü ve cürʾetlü
04. kimse, Fārisīde *çīre* dirler. **yir altı** yaʿnī laġm ve maġara ve bodrum
05. gibi nesneler, Fārisīde *sümc* dirler. **yaşlu** yaʿnī mātemlü olan kimse
06. Fārisīde *sūkvār* dirler. **yıylaġıç**[60] şemāme didükleri, bustānlarda olur,
07. Fārisīde *destenbū* dirler. **yörüci** pūzevenk ʿavrat, ʿArabīde dellāle
08. dirler, Fārisīde daḫı müstaʿmeldür. Temmet.

[59] TS'de *yegin*
[60] TS'de *yıylaġıç ~ yiğlengeç*

Dizin

-A-

ağız inek ve koyun gibi hayvanların doğurduklarında memelerinden gelen süt, 02^{b}/08

ala abraş, 03^{b}/08

aŋıt angıt denilen kuş, 03^{b}/01

aŋız ekin sapı, 03^{b}/09

ʿarbede (< Ar.) ceng ü cidal, 07^{b}/03

arġaç atkı, ip, 02^{b}/09.

arış çözgü, iplik, 02^{b}/09

aşşı kazanç, 02^{b}/11

at tonı at çukalı, zırhlı örtü, 03b/05

aylıḳ ulufe, 03^{b}/08

-B-

balçıḳ çamur, 03^{b}/12

bard baş başta ve gövdede çıkan sivilceler, 03^{b}/09

başmaḳ papuç, 03^{b}/13

belek iki dağın bitiştiği yer, 03^{b}/11

beŋdeş benzemiş kimse, 04^{b}/11

bıçḳu testere, 04^{b}/07

bıldır geçen sene, 03^{b}/13

bıŋar çeşme, 04^{b}/01

biryān aşı (< F, T.) biryan altında pişen çorba, 04^{b}/03

biti mektup, 04^{b}/05

bön ahmak, 04^{b}/01

börk oğlancıkların giydiği terkli kavuk, 04^{b}/01

buŋamış pek kocamış, pîr, 04^{b}/04

burunduruḳ yular, 04^{b}/13

büglemek at ve katır gibi hayvanların sıçrayıp oynaması, 04^{b}/10

-C-

cām (< F.) boş kadeh, 04^{b}/10

-Ç-

çaḳıl taşlık yer, 05^{b}/08

çalḳoyun sırt üstü yatan, 04^{b}/09

çamış dikbaşlı, serkeş hayvan, 05^{b}/06

çardaḳ (< F.) cumba, şahniş, 05^{b}/11

çeç harmandaki buğday yığını, 05^{b}/07

çekik alaca kuş 04^{b}/12

çenber (< F.) söğüt ve ılgın dallarından yapılan, yuvarlak nesne, kar çok yağdığında ayağa bağlanır, onunla yürünür, 05^{b}/02

çepel çirkin, kirli, 05^{b}/12

çeri asker, 05^{b}/09

çeri başı başbuğ, 05^{b}/10

çevre etraf, havali, 05^{b}/08

çıġıt kadınların çivitle yüzlerine yaptıkları hilal süsü 04^{b}/13

çıġrıḳ çirkin, 05^{b}/02

çıyan kırkayak, 05^{b}/05

çil bir çeşit kuş, çil kekliği, 05^{b}/02

çomaḳ başı yumru sopa 04^{b}/11

-D-

dilim kavun, karpuz dilimi, 06^{b}/01

dirmek (meyve) toplamak, 05^{b}/07

dölek ağır ağır giden hayvan, 05^{b}/13

dölenmek dinlenmek, sabır ve karar etmek, 05^{b}/11

dumrı daire, 05^{b}/08

duşaḳ köstek, 05^{b}/09

dürmek 1. bir şeyin iki ucunu bir araya getirmek, 2. kazımak, yarıp yırtmak, 05^{b}/05

dürüş çalış, gayret et, 05^{b}/12

düzülmiş tamam olmuş, suret bulmuş, 05^{b}/06

-E-

egendü eğeden dökülen altın ve gümüş ufağı, talaşı, 03^{b}/11

emcek meme, 02^{b}/13

eŋek çene, 02^{b}/07

er şırası erkeklerin bulunduğu saf, 03^{b}/06

erc (< F.) gergedan, 01^{b}/05

erkeç keçinin erkeği, 03^{b}/12

ev ḳumāşı (< T, Ar.) ev esbabı, 02^{b}/01

-F-

faḳ (< Ar. faḫḫ) kıldan olmayan tuzak, tele, 07^{b}/07

figer kadınların yüzlerine sürdüğü kızılca, 07^{b}/06

-G-

ġalebe (< Ar.) çokluktan kinayedir, 07^{b}/05
geŋez kolay, 08^{b}/11
gerez kartalmış oğlan, 09^{b}/06
geviş yenmesi mübah olan hayvanların (yuttuğu yiyeceği ağzına getirip) çiğnemesi, 09^{b}/07
gömüldürük boyunduruğa geçirilen kısa değnek, eyer kayışı, 09^{b}/01
gözemek kıyafet deliğine dikilen dikiş, (deliği kapatmak için örmek) 08^{b}/12
gür-ḫāne (< F.) içinde mezar olan ev, 08^{b}/07
güç eziyet, zulüm, 09^{b}/08
güneyik (hindiba) otu, 08^{b}/06
güni haset, kıskanma, 08^{b}/09
güye güve, 09^{b}/10
güz (< F. kūz) kambur, 08^{b}/13

-H-

ḫaşıl dokumacıların un veya çirişten yaptıkları bulamaç, 05^{b}/13
hezl (< Ar.) nükteli söz, 09^{b}/10
ḫor (< F.) hakir, alçak kimse, 05^{b}/01

-I-

ıḳlıḳ saz, kemançe, 02^{a}/05
ılḳu kısrak sürüsü, 03^{b}/04
ıŋramaḳ gümürdenmek, gürülmek, katı avaz etmek, 01^{b}/11
ışraġı öteki ve öbürü, 01^{b}/12
ışıḳ tulga, demir başlık, 03^{b}/05

-İ-

iç ṭon yaḳası tuman ağı 02^{b}/13
iglü gamlı, şikâyetli, 03^{b}/03
in yırtıcı hayvanların yatağı, 01^{b}/07
irgürmek eriştirmek, 03^{b}/01
iş yoldaş, müsahib, 02^{b}/12
işim şalvar, 02^{b}/03

-J-

jīve (< F.) cıva, 06^{b}/02

-K-

ḳafā (< Ar.) ense, 08^{b}/05
ḳaḳırdaḳ kurumuş ve kavrulmuş nesne, 08^{b}/07
ḳalı halı, minder, 07^{b}/09
ḳalpaḳ başa giyilen başlık, 07^{b}/12
ḳaramuḳ ekin içinde biten, sarı çiçekli, siyah tohumlu bir ot, 08^{b}/09
ḳaravaş hizmetçi, 08^{b}/13
ḳaşıl hasıl, yeni başak tutmuş arpa, 07^{b}/13
ḳaşnı tabiplerin kullandığı sakıza benzer nesne, zamk 08^{b}/13
ḳatıḳ ekmekle yenilen nesne, 08^{b}/04
ḳavuḳ sidik kapı, 07^{b}/09
ḳay yağmurla karışık yel, 08^{b}/05
ḳazımaḳ tıraş etmek, 08^{b}/06
kendirik (< F. kendūrī) şaldan olan yemek sofrası, 09^{b}/11
kesmik harmanda döğülmeyip bütün kalan buğday başı, 09^{b}/02
ḳıcıḳ kişinin koltuğu veya tabanının altını kaşırken ortaya çıkan hâl, gıdıklanma, 08^{b}/02
ḳıġ koyun, keçi, deve gibi hayvanların tersi, 08^{b}/01
ḳıraŋ kenar, taraf, 08^{b}/08
ḳırnaḳ cariye, 08^{b}/12
ḳışır karnında yükü (bebeği) olmayan dişi, 07^{b}/11
ḳız kıymetli, pahalı, 08^{b}/11
kic tembel, ağır hareketli, 09^{b}/04
kiler zahire ambarı, 09^{b}/09
kilindir kurşundan, emzikli şarap bardağı, 09^{b}/03
ḳīr (< Ar.) zift, kara sakız, 08^{b}/02
kirā (< Ar.) ücret, 09^{b}/07
ḳopuz saz, 07^{b}/08
ḳoz ceviz, 08^{b}/10
ḳoz çetüŋi içi zor çıkan ceviz, 08^{b}/04
köz ateş koru, 09^{b}/05
ḳuş burnı gaga, 08^{b}/06
küpeçik küçük küp, 08^{b}/10

-L-

laḳ bk. şalaḳ, 09^{b}/12

-M-

mamı ebe, 09^{b}/05
maşlaḳ esrar, beng, toz, 09^{b}/03

merdümek (< F.) mercimeğe benzer bir hububat, karabörülce, 09^{b}/01
meşel (< Ar.) masal, kıssa, hikâye, 09^{b}/13
mühre (< F.) duvar malası, 09^{b}/04

-N-

nāḳır (< Ar. nāḳūr) bir çeşit saz, çeng, 09^{b}/06
nigende (< F.) pamuklu kaftandaki sıra sıra dikişler, 09^{b}/07
nite nice, nasıl, 09^{b}/06

-O-

oba bir çeşit çadır, 02^{b}/10
od ateş, 02^{b}/06
ot deva otu, 03^{b}/07
otçı tabip, 02^{b}/11
oynaş nikâhsız seviş, 02^{b}/12
oyuḳ yollardaki nişan taşı ve ağacı, 03^{b}/06

-Ö-

ögendire çiftçilerin öküz sürdüğü ağaç, 03^{b}/03
önegülik inat, ayak direme, 01^{b}/08
öngülik hile ve mekr, 01^{b}/10
örken örülmüş uzun ip, 02^{b}/02
öyken akciğer, 02^{b}/06

-P-

pālān atı (< F., T.) seyishane beygiri, 04^{b}/09
pirebolı kızılca yemiş, 04^{b}/12
pişi yağda pişirilen hamur, 04^{b}/08
pusu gizlenerek gözetleme yapılan yer, 04^{b}/06

-S-

saçaḳ mendil, kuşak gibi nesnelerin püskülü, 06^{b}/13
şaġış sayı, 07^{b}/01
şap balta ve nacak gibi nesnelerin tutma yeri, 06^{b}/12
şapan içine taş konup atılan alet, 07^{b}/05
seme ahmak, eksik akıllı, 06^{b}/11
semer (< Ar.) sohbet, kıssa, hikâye, 06^{b}/07
senet tekne gibi içi oyulmuş ağaç, 06^{b}/06
sevi muhabbet, 06^{b}/12
şığın geyik, 07^{b}/03
şındı makas, 07^{b}/03
şırça topraktan yapılmış çanak 06^{b}/11
şırım meşin ip, kayış, 07^{b}/02
şırıtmaḳ gülümsemek, 07^{b}/04
sīlī (< F.) şamar, sille, 06^{b}/02
simāṭ (< Ar.) yemek sofrası, 06^{b}/08
sin kabir, mezar, 06^{b}/01
siŋildemek it ve kurt gibi hayvanların uluyup sızlanması, 06^{b}/13
sizmek zannetmek, 06^{b}/09
süci şarap, 06^{b}/07
süŋü mızrak, 06^{b}/05
süŋük kemik, 06^{b}/04

-Ş-

şalaḳ eski çul, şal gibi kıyafet 06^{b}/10
şām aġacı (< Ar., T.) Arap diyarında yetişen iki ağaç, birbirine sürülünce ateş çıkar, 06^{b}/07
şūre yir (< F., T.) çorak yer 06^{b}/08

-T-

ṭamar (yağmur) damlar, 07^{b}/08
ṭamu cehennem, 07^{b}/10
ṭanıḳ şahit, 07^{b}/11
ṭanmaḳ danışmak, 07^{b}/09
ṭaŋ sabah, 07^{b}/01
ṭarılġanmaḳ kuşağı sıkmak, bir yere kısılmak, 07^{b}/01
ṭayınmaḳ sürçmek, ayak kaymak, 07^{b}/12
tekele koltuk altından iliklenen kaftan, 04^{b}/03
terece (< F. derīçe) raf gibi yüksek yer, küçük kapı, pencere kanadı, 04^{b}/02
terki terki, eğer arkası, terki heybesi, 04^{b}/05
ṭıġan tava, 07^{b}/06
ṭıynaḳ tırnak, 07^{b}/08
ṭon giysi, 07^{b}/13
tor ağ, 04^{b}/06
töre âdet, ayin, 04^{b}/08
tulḳuḳ tulum, 04^{b}/07
ṭutaldanmaḳ acı ve sıkıntı çekmek, 07^{b}/03

-U-

ūca uyluğun kaba yeri, 02^{b}/06
uçmaḳ cennet, 02^{b}/01
uġrı hırsız, 02^{b}/02
ulu ẖan büyük padişah, 03^{b}/03
ur şiş, 03^{b}/02

uş ök bayılmak, 02^{b}/09
uyan at gemi, 02^{b}/05

-Ü-

ügi puhu kuşu, 02^{b}/08
ülker yedi yıldız, 03^{b}/01
ülü pay, 03^{b}/09
ürpermek ot bitmek 03^{b}/13
ütme ütülmüş taze buğday, 02^{b}/02

-V-

virim borç, 09^{b}/09

-Y-

yal at yelesi, 10^{b}/02
yaldanmaḳ yaltaklanmak, tilkilenmek, 10^{b}/07
yalıŋ ateş alevi, 10^{b}/09
yaraḳlanmış hazır, 10^{b}/13
yarar 1. geçkin, geçerli, yeğrek, 2. layık, 10^{b}/11
yarpuz yaban nanesi, 10^{b}/06
yaşlu matemli, 10^{b}/05
yavı yitik nesne, 09^{b}/13
yay yaz, 10^{b}/11
yayıḳ yoğurdun çalkalanıp yağı çıkarıldığı ağaçtan veya tulumdan kap, 09^{b}/13
yazıḳ suç, günah 10^{b}/02
yeligen yelegen, ivecen, canı tez, telaşla ordan oraya gidip gelen davar, 09^{b}/12
yelim tutkal, 10^{b}/03
yıylaġıç şamama, 10^{b}/06
yigin yürekli, cüretli, 10^{b}/03
yir altı lağım, mağara, bodrum, 10^{b}/04
yiv terzilerin iğne ile yaptıkları çizgi, 10^{b}/10
yoḫsul fakir, dilenci, 10^{b}/08
yoş donuk kimse, 09^{b}/11
yön yöş varlık, zenginlik, 10^{b}/04
yörüci muhabbet tellalı, pezevenk, kodoş kadın, 10^{b}/07
yurt itmek yağma, çapul etmek, akın etmek, 10^{b}/01

-Z-

zāc (< Ar.) kara boya, 06^{b}/05
zalaḳ (< Ar.) ayak kaymak, buzda kaymak, 06^{b}/03
zevle öküzün boyunduruğunu bağladıkları ağaç, 06^{b}/04

Kaynakça

Ahmet Cevdet Paşa. (2016). *Belagat-ı Osmaniyye.* (M. Gümüşkılıç, Çev.) İstanbul: Kapı Yayınları.

Caferoğlu, A. (2011). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü.* Ankara: Türk Dil Kurumu.

Çıban, M. (2010). Şâhidî, İbrahim. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Cilt 38, s. 273-274). içinde

Dilçin, C. (2013). *Yeni Tarama Sözlüğü.* Ankara: Türk Dil Kurumu.

Ekici, H. (2025). Müellifi Bilinmeyen Bir Aruz Risalesi. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi, 25*(2), s. 807-826.

Ḫvārizmi, E. Ḳ.-Z. (2014). *Muḳaddimetü'l-Edeb, Ḫvārizm Türkçesi ile Tercümeli Şuşter Nüshası.* (N. Yüce, Çev.) Ankara: Türk Dil Kurumu.

İmamoğlu, A. H. (1993). *Farsça-Türkçe Manzum Sözlükler ve Şahidi'nin Sözlüğü (İnceleme-Metin) (Doktora Tezi).* Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

İmamoğlu, A. H. (2005). *Muğlalı Şâhidî İbrahim Dede, Tuhfe-i Şâhidî, Farsça-Türkçe Manzum Sözlük.* Muğla: Muğla Üniversitesi Yayınları.

Kanar, M. (2000). *Kanar Farsça-Türkçe Sözlük.* İstanbul: Deniz Kitabevi.

Kâşgarî, M. (2019). *Dîvânu Lugâti't-Turk, Türk Dilleri Derlemesi.* (M. S. Kaçalin, Çev.) İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

Steingass, F. (2005). *A Comprehensive Persian-English Dictionary.* İstanbul: Çağrı Yayınları.

Şükün, Z. (1984). *Farsça-Türkçe Lûgat Gencinei Güftar Ferhengi Ziya.* İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

Tan, B. (2020). Şâhidî Muğlalı İbrahim Dede. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü.* içinde Ankara. Mayıs 2, 2026 tarihinde https://teis.yesevi.edu.tr adresinden alındı

Taş, H. (2015). *Vuṣūlī [ö. 1000/1592] Dīvān [İnceleme-Metin-Çeviri-Açıklamalar-Dizin].* Ankara: Türk Dil Kurumu.

Tulum, M. (2011). *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı.* Ankara: Türk Dil Kurumu.

Elektronik Kaynaklar

Lehçediz. https://lehcediz.com/tarama/ [Erişim Tarihi: 19.05.2026]

Türk Dil Kurumu Sözlükleri. https://sozluk.gov.tr/ [Erişim Tarihi: 15.04.2026]